

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja.

Radenci, Slovenija, 15. – 17. svibnja 2024.

U organizaciji Pokrajinskoga arhiva Maribor (PAM) držana je od 15. do 17. svibnja 2024. godine u Radencima u Sloveniji tradicionalna međunarodna konferencija *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* (“Tehnički i sadržajni problemi klasičnoga i elektroničkoga arhiviranja”). Konferencija je održana u hotelu Radin. Predavanja su nakon pozdravnih govora počela s temama o pripravnosti i borbi protiv elementarnih nepogoda te o posljedicama koje elementarne nepogode nanose dokumentarnomu i arhivskomu gradivu. Najprije je Ralf Jacob, predsjednik Udruge njemačkih arhivista, govorio o osnivanju i djelatnosti desetaka udruga u kojima razne baštinske ustanove surađuju u sprječavanju šteta od elementarnih nepogoda i otklanjanju njihovih posljedica. Zatim je Vinko Skitek iz jedinice za Korušku Pokrajinskoga arhiva Maribor govorio o velikim poplavama u Sloveniji u ljeto 2023. godine. Tim poplavama pogođen je čitav niz stvaratelja i imatelja dokumentarnoga i arhivskoga gradiva, a gradivo Financijskoga ureda u Dravogradu bilo je, primjerice, u cijelosti pod vodom osam dana, što je značilo potpuno uništenje znatnoga dijela gradiva. Spašeni su jedino djelovodnici i kontrolnici carinskoga ureda tako što je najprije vodom očišćen s njih mulj, nakon čega su sušeni na otvorenom i pokrivenom prostoru te su mehanički očišćeni i dezinficirani s 96% alkoholom. Monika Štefelin, voditeljica zdravstvene administracije Psihijatrijske bolnice Begunje, prikazala je katastrofu koju su iste poplave uzrokovale na gradivu bolnice. Pristup gradivu bolnice bio je neko vrijeme onemogućen zbog blokade protupožarnih vrata. Djelatnici su se našli u teškoj situaciji jer su morali birati koje će gradivo spašavati, a koje će pustiti da propadne. Ne samo da je dio gradiva potpuno uništen, nego za sada još nije pronađena nova lokacija za arhiv bolnice.

U vezi s digitalnom preobrazbom arhiva Thomas Aigner, iz organizacije Time Machine iz Beča, naveo je da smo u pogledu digitalne transformacije cijeloga društva danas još u digitalnom kamenom dobu. Naglasio je da su u analognim vremenima arhivske informacije bile dostupne samo malomu broju ljudi, a danas su one široko dostupne, pa su arhivi puno relevantniji. Danas informacije zahvaljujući digitalizaciji postaju povezane i čine dio svakodnevnoga života. Thomas Hengst, terenski menadžer za FamilySearch, nadležan za srednju Europu, izvijestio je da je samo u 2023. kreirana milijarda pretraživih zapisa na portalu *FamilySearch* i da je njihov cilj izgradnja obiteljskoga stabla cijeloga čovječanstva.

Miroslav Novak iz Pokrajinskoga arhiva Maribor i Mitja Sadek iz Povijesnoga arhiva Ljubljana prikazali su problematiku rješavanja terminološke nedoumice koja se sastoji u tom treba li koristiti riječ *digitalizacija* ili riječ *digitizacija*. Taj problem na razmeđu arhivistike i jezikoslovlja autori su završili pitanjem je li nužno koristiti oba termina te su zaključili da se iz konteksta može precizno

vidjeti što znači pojedini termin. Vesna Kočevar iz Povijesnoga arhiva Celje i Branko Šuštar iz Školskoga muzeja Slovenije u svojim su predavanjima predstavili digitalizaciju školskih kronika u Povijesnom arhivu Celje (365 školskih kronika u 114 fondova), odnosno dostupnost gradiva za istraživanje povijesti obrazovanja na mrežnim stranicama. Šuštar je pritom naglasio da samo u Njemačkoj postoji preko stotine školskih, odnosno pedagoških muzeja. Jasmin Jajčević iz Arhiva Tuzlanskoga kantona nije nastupio na konferenciji, a njegova tema, prema knjizi sažetaka, odnosila se je na važnost digitalnih zapisa za znanstvenoistraživački rad u arhivima s posebnim osvrtom na Arhiv Tuzlanskoga kantona. Aleksandar Lavrenčič, dokumentarist istraživač iz Radiotelevizije Slovenije, govorio je o dodavanju zvuka nijemomu slikovnomu gradivu pohranjenomu u Medijateci RTV Slovenije. Zapisi govora otipkani na pisačem stroju na papiru nisu mogli uvijek biti učinkovito pretvoreni u zvučni zapis. Autor je govorio o svojem iskustvu s ChatGPT-em i umjetnom inteligencijom u poslu koji je, dakle, davao dijelom problematične rezultate. Gregor Završnik, konzultant iz tvrtke Geoarh, predstavio je smjernice inicijative Europske komisije za dokumentiranje digitalnoga gradiva pod nazivom e-Archiving, što je ustvari nastavak projekta E-Ark. Cilj je Europske unije da ključne javne usluge do 2030. godine budu 100% mrežno dostupne. Autor je u kontekstu digitalizacije gradiva spomenuo Metcalfeov zakon o određivanju vrijednosti arhiva, koji kaže da je vrijednost telekomunikacijske mreže proporcionalna kvadratu broja korisnika uključenih u sustav. Pritom je, primjerice, projekt e-Kultura preuzeo elemente e-Archivinga. Iva Katarina Rimele govorila je o rizicima u radu s arhivskim gradivom i otkrila da je u anketi od 300 stvaratelja 129 odgovorilo na pitanja iz ankete, a od toga je njih 57 počelo stvarati ili već ima interna pravila o upravljanju rizicima. Peter Pavel Klasinc, predstojnik Odjela za arhivistiku na sveučilištu Alma Mater Europaea, u snimljenom je prilogu prikazao analizu sadržaja diploma na navedenom studiju. Jasper Hunnekens iz Bruynzeel Storage Systems iz Nizozemske upoznao je publiku s činjenicom da čak 40% emisije ugljičnoga dioksida (CO₂) nastaje u građevinarstvu, a samo 23% u transportu. Ukazao je na to da je Pokrajinski arhiv Maribor uštedio čak 600 m² s pomičnim policama. Mitja Curk, voditelj digitalizacije iz tvrtke Alpacem Cement, i Aleksandar Rožman iz firme Mikrografija predstavili su projekt digitalizacije gradiva cementare Alpacem u svrhu poboljšanja dostupnosti te zaštite i učinkovitosti upravljanja gradivom. Za posao su dobili certifikat Arhiva Republike Slovenije.

Drugi dan je Špela Valadžija iz Pokrajinskoga arhiva Maribor govorila o izložbama kao mediju za predstavljanje arhivskoga gradiva te o raznim mogućnostima koje se otvaraju putem izložbi i posljedičnoj suradnji osoba i ustanova. Zatim je Arian Rajh, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (FFZG), predstavio izradu arhivskoga popisa fonda Jaroslava Šidaka na Odsjeku za informatiku FFZG. Postavio je prilikom izrade dvije hipoteze, onu o tom da standard Records in Contexts (RIC, "Zapisi u kontekstima") omogućava nove

forme kolaboracije i onu koja pretpostavlja da standard omogućava nove informacije. U radu su se suočili s dva problema, poimence s tim da studenti ništa nisu znali o sređivanju arhivskoga gradiva i da nije bilo dostupne RiC ontologije jer je mrežna stranica Međunarodnoga arhivskoga vijeća (ICA) migrirala. Ukupno 15 studenata radilo je na obradi 14 kutija fonda i validni rezultati stavljeni su na repozitorij (GraphDB). Obje navedene hipoteze su potvrđene. Govoreći o budućnosti arhivskih obavijesnih pomagala, Florian Popovici, član grupe Međunarodnoga arhivskoga vijeća (ICA) za arhivski opis, zaključio je da korisnike ne brine kako je gradivo strukturirano u pomagalu te da je sadržaj ono što je važno za opis, a ne forma. Špela Sečnik iz Mikrografije i Nina Sotelšek iz Gradskoga muzeja Krško predstavile su ispitivanje korisnosti slovenske Virtualne arhivske čitalnice na primjeru istraživanja kako je oblikovan središnji trg u Krškome, sa spomenikom Matiji Gupcu. Ustanovile su korist od Virtualne arhivske čitalnice, iako je ipak bila ključna posjeta Povijesnomu arhivu Celje, gdje je korist bila ostvarena dodatnom vrijednošću koju je stvorio rad arhivista. Mojca Horvat iz Pokrajinskoga arhiva Maribor naglasila je važnost emocija koje pobuđuju izložbe arhivskoga gradiva među posjetiteljima i pozvala na stalnu evaluaciju izložbi kao sredstvo za poboljšanje njihove kvalitete. Željka Križe i Julija Barunčić Pletikosić iz Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskoga centra Domovinskoga rata govorile su o ulozi arhivskih izvora u učenju povijesti u Hrvatskoj na primjeru nekih školskih udžbenika. Utvrdile su da se u udžbenicima često ne koriste pravi povijesni izvori i da su posjeti učenika arhivima i dalje veoma važni i korisni.

Na radionici o RiC-u predložio sam da se digitalizirani dokumenti o pacijentima ePatient na primjeru talijanske digitalizacije zdravstvene uprave mogu tretirati kao *Agent as Mechanism*, što su Popovici i Stuerzlinger iz ICA-e prihvatili. No, najveći doprinos radionici dao je Arian Rajh, kao najupoznatiji sa standardom RiC. On je pokazao kako taj standard može biti višeznačan i versatilan.

Zbog sudjelovanja na radionici o RiC-u nisam slušao predavanje Saše Đujića iz Arhiva Republike Srpske, o korisnosti *softwarea* s otvorenim pristupom u arhivskim institucijama, Siniše Domazeta iz Arhiva Bosne i Hercegovine o ponovnom otkriću austrougarske katastarske izmjere BiH iz razdoblja 1880.-1885. godine, Milene Popović Subić i Vladimira Ivaniševića iz Arhiva Vojvodine o katalogu postupaka upravljanja dokumentima e-Pisarnica te Marijane Todorović Bilić iz Arhiva Republike Srpske o stručnim ispitima za zaposlene na poslovima upravljanja dokumentarnim i arhivskim gradivom izvan arhiva.

U četvrtak popodne sudionici ekskurzije posjetili su Mursku Sobotu, razgledajući nedavno izgrađenu zgradu područne jedinice za Prekmurje koja djeluje u sastavu Pokrajinskoga arhiva Maribor, ali i neke druge lokacije u Murskoj Soboti.

Treći i posljednji dan otvorio je Benjamin Lesjak u svojstvu docenta na Univerzi na Primorskem i strukovnoga direktora firme Datainfo.si. Upoznao nas

je s direktivom Europske unije pod nazivom NIS2, poznatom i kao direktivom (EU) 2022/2555. U vrijeme sveopće digitalizacije ta direktiva traži od brojnih pravnih osoba u područjima energetike, prometa, bankarstva, infrastrukture financijskoga tržišta, zdravstva, gospodarenja pitkim i otpadnim vodama, digitalne infrastrukture, pošte, gospodarenja otpadom te proizvodnje kemikalija da proaktivno rade na zaštiti i sprječavanju kibernetičkih napada. Traži se naobrazba, a rukovodeće osobe u tvrtkama i ustanovama čak mogu biti i smijenjene ako ne rade na toj zaštiti. Voditeljica sektora za e-arhive i računalnu potporu Arhiva Republike Slovenije Tatjana Hajtnik u svojem je predavanju o povezanosti informacijske sigurnosti i dugoročne pohrane digitalnih zapisa pledirala za izradu skupnih pravilnika kojima bi se rješavalo više zakonskih i regulatornih obveza istovremeno. Hana Habjan iz Povijesnoga arhiva Ljubljana otkrila je u svojem izlaganju da su slovenski zakon o osnovnoj školi i slovenski arhivski zakon (ZVDAGA) pomalo u neskladu jer ZVDAGA traži da se do daljnjega s dokumentarnim gradivom postupa kao s arhivskim. Hedviga Zdovc iz Povijesnoga arhiva Celje prikazala je problematiku sve većega stvaranja i zaprimanja digitalnoga gradiva na području nadležnosti Povijesnoga arhiva Celje. Navela je razne dokumentacijske i informacijske sustave i ustanovila kako su posljedice hibridnoga poslovanja nehomogenost agregacije zapisa, pa i nehomogenosti lokacije pohrane. Administratorica informacijskoga sustava Univerzitetskoga kliničkoga bolničkoga centra Maribor Sanja Šurbek govorila je o medicinskoj dokumentaciji bolnice te problemima čuvanja osobnih podataka, pa je istaknula da odvjetnički uredi moraju dokazati pravni interes da bi mogli koristiti medicinsku dokumentaciju. Govorila je i o rokovima pohrane i velikim količinama medicinske dokumentacije izlučene tijekom godine. Gregor Škafar iz Nadbiskupskoga arhiva Maribor ukazao je na važnost matičnih knjiga u raznim poslovima, pa je tako i ažuriranje upisa u zemljišnim knjigama ovisno o korištenju matica. Na *Matricula Online* objavili su matice 250 župa s područja biskupija Maribor, Celje i Murska Sobota. Završno predavanje održali su Branislava Majerič Bolka i Kristijan Troha iz jedinice Ljubljana Povijesnoga arhiva Ljubljana. Naveli su 1.359 posjeta godišnje u čitaonici, a slično kao i u Državnom arhivu u Zagrebu, naveli su kao najčešće korištene fondove fond grada Ljubljane, odnosno fond Građevinskoga odsjeka grada Ljubljane.

U predvorju kongresne dvorane sva su tri dana konferencije bila izložena poster predavanja, i to kako slijedi: Katarina Kraševac prikazala je vrijednost ostavštine slovenskoga arhitekta Branka Kraševca, Kujtime Boshtrakaj-Camaj i Ruzhdi Panxha podcrtali su važnost arhivskoga gradiva albanskoga tiska na Kosovu nastaloga u vrijeme rata 1998.-1999., Branka Molnar predstavila je arhivsko sređivanje, obradu i opis obiteljskih i osobnih fondova, Maja Nikolova život izgnanih Slovenaca u Srbiji tijekom Drugoga svjetskoga rata, Fuad Ohranović digitalizaciju osmanskih dokumenata u Arhivu Bosne i Hercegovine, Jasna Požgan i Ivana Posedi gradivo osnovnoškolskih fondova u svojim ustanovama (Požgan u Državnom arhivu za Međimurje, a Posedi u koprivničkom odjelu Državnoga arhiva u Varaždinu), Albina Drançolli Ramadani i Ruzhdi Panxha

povijest, sadržaj i stručnu obradu arhivskoga fonda Udruga Prizrenska liga u izgnanstvu sa sjedištem u New Yorku 1962.-2012. godine, a Sami Sallahu i Kreshnik Xhemajli čuvanje osobnih podataka na primjeru arhiva policije Kosova.

Zaključno, konferencija je dala korisni presjek sadašnje situacije u kojoj se digitalno, digitalizirano i analogno gradivo sve više koriste i na sve različite načine. Pritom je ukazano na brojne probleme koji nastaju u sve većoj diversifikaciji modaliteta korištenja gradiva.

Boris Suljagić